

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 330.342.151 (497.1) + 339.092

Društvena svojina i ekonomske zakonitosti

Kiro Gligorov

Savjet federacije, Beograd

Sažetak

Poslednjih je deset godina jasno da postojanje društvene svojine, kao nesumnjivo revolucionarnog društvenog odnosa, sadrži i potencijalnu opasnost od svemoći politike u društvu, posebno u ekonomiji. Sudbinsko je pitanje socijalizma da održi društvenu svojinu kao svojinu celokupnog društva i, istovremeno, i kao mogućnost svakog pojedinca da, na tom osnovu, ima sva prava, ali i odgovornosti u društvenom radu i delovanju. U protivnom, društvena će svojina svakodnevno radati etatističke tendencije. Određeni ekonomski odnosi jesu i pretpostavka utemeljenja društvene moći proizvođača. U tom smislu valja posmatrati i odnos prema uvažavanju i delovanju ekonomskih zakonitosti u jugoslovenskoj privredi. Nepostupanje u skladu sa njima ima sasvim određene društvene i političke posledice.

Od vremena tzv. liberalne države, kada je izgledalo da je sasvim jasna podela zadataka između politike i ekonomije, do savremenih oblika etatizma i Lenjinove postavke da je politika koncentrisani izraz ekonomike, u brojnim menama, fazama razvoja uvek je bilo očito da postoji međuzavisnost politike i ekonomije. Nikada zapravo i nije moglo da dođe do takve podele da na jednoj strani bude tzv. čista politika, koja polazi sa nekih opštih humanističkih pozicija, a na drugoj strani ekonomija, delatnost kojom treba da se bave obični ljudi, koja ne utiče neposredno na sferu te čiste politike. Istovremeno, bilo bi krajnje uprošćeno ne videti politiku, u njenim najopštijim ciljevima, u središtu produkcionih odnosa iz kojih ona izvire, na kojima se gradi i uz prisustvo kojih presudno utiče na sva ljudska zbivanja. Otuda je značaj međuzavisnosti ekonomije i politike očevidan. Ali, veoma je značajno i pitanje razgraničenja njihovih prava, odgovornosti, obaveza itd.

Ekonomisti se koji put zanose time da je ekonomija egzaktna nauka i da čiste ekonomske egzaktno rešenja treba da budu ponuđene politici, a ona nema šta drugo da radi osim da ih usvoji. Usvajajući tako ponuđena rešenja, politika se, po njihovom mišljenju, oslobađa golemog rizika da greši, te može da ponudi nešto što će biti egzaktno, povereno i, prema tome, i neposredno dohvatljivo kao cilj. Dakle, politika treba da bude samo dovoljno

mudra i da prihvati sve ono što je već prethodno ekonomska nauka, i ne samo ona, utvrdila kao istinu i kao jedino prihvatljivo rješenje.

Rizikujući da napravim grešku i da ne budem shvaćen, ipak moram kazati kako mislim da savremena politika, s jedne strane, ne može da se drugačije konstituiše osim u tesnoj saradnji i povezanosti sa naukom, ali je, s druge strane, nepobitno i to da je zadatak nauke da pruži sve ono što je njeno saznanje u različitim varijantama, ostavljajući i pripravljavajući prostor za političko odlučivanje. Te se dve strane ne mogu poistovetiti.

Kad je već reč o spomenutom razgraničenju, rekao bih nešto o društvenoj svojini. U praksi poslednjih desetak godina prezentno je saznanje da postojanje društvene svojine, kao posledice revolucionarnog preokreta u našem društvu, nosi u sebi i potencijalnu opasnost od svemoći politike u društvu, posebno od svemoći politike u ekonomiji. To što je sve »naše«, društveno — kao u onom sloganu da je društvena svojina »svačija i ničija« — nosi u sebi veoma veliku opasnost da su i sve greške »naše«, da su uspeh i neuspeh jednako »naši«. Dakle, reč je o tome da treba da podelimo naše rezultate i naše promašaje, tj. da izvršimo socijalizaciju rizika i odgovornosti. A mislili smo da socijalizacija imovine, proizvodnih snaga, dobara itd. ne znači i socijalizaciju svega onoga što donosi i lični rad, što proističe iz napora, talenta, neposrednog rada u proizvodnji i sl. Uspeh ili neuspeh, rezultate ili promašaje, treba svako da ponese sam ili bar da ih ponese u vrlo značajnom delu. Bez toga društvena svojina, koja znači neslućeni društveni preokret, nosi u sebi opasnost od premoći politike u društvu, a posebno od svemoći politike u ekonomiji. Onda se može sva akumulacija, recimo, smestiti u jedan džep, onda se može napraviti program šta će i kako će se razvijati ova ili ona grana, ovaj ili onaj region, zemlja kao celina itd, nezavisno od ekonomskih zakonitosti, od potreba ljudi i sl. U tom smislu i restriktivni odnos prema radu privatnim sredstvima u proizvodnji, gde ljudi pokušavaju i treba da imaju šanse da sami pokušaju da reše problem zaposlenja, svog rada, svoje egzistencije, proističe iz jednog stava po kojemu društvena svojina, u stvari, treba da u relativno kratkom periodu postane opšta činjenica, dok je sve drugo relikv prošlosti kojega treba što pre onemogućiti i poslati u muzej starina. Takvo shvatanje društvene svojine ukazuje na etatizam kao glavnu opasnost. Otuda je sudbinsko pitanje socijalizma da tu društvenu svojinu, u svoj njevoj protivurečnosti, održi i kao svojinu celokupnog društva i, istovremeno, kao mogućnost i pravo da svako pojedinačno, na osnovu korištenja društvene svojine, ima sva prava, ali i neizbežnu odgovornost u snošenju svih posledica promašaja. Bez toga će društvena svojina svakodnevno radati etatističke tendencije koje će nas vući ka prevaziđenim oblicima društvenog uređenja.

Da pomenem samo u naznakama shvatanje, koje je vrlo široko primenjivano, da su društvena svojina ili sredstvo u društvenoj svojini, naročito kad su u proizvodnji, praktično bez cene i vrednosti, kao da ne postoji obaveza očuvanja integriteta vrednosti tih sredstava, zatim njihova reprodukcija u prostom i proširenom razmeru itd. Dakle, to su vrlo jasne i određene ekonomske obaveze koje su pretpostavka mogućnosti utemeljenja ekonomske moći samoupravljača, pretpostavka porasta njegove proizvodne moći, proizvodnih snaga. Na temelju toga odnosa i njegova društvena pozicija može biti drugačija. U tom je smislu možda jedan od najtežih društvenih prekršaja ono što nazivamo nepostupanjem prema ekonomskim zakonitostima. Otuda

onda i pravo na socijalizaciju rizika, pravo na pokrivanje gubitaka i sve što iz toga proističe u ime solidarnosti radničke klase. A to, u stvari, nije ništa drugo od potkopavanje ekonomske osnove samoupravljanja.

To se nadalje ogleda — na što naročito ukazuje veliki broj ekonomista — u načinu tretiranja dohotka kod nas s obzirom na promenjenu poziciju radnika koji u sebi sjedinjuje dva svojstva: svojstvo proizvođača i svojstvo upravljača. On mora, prema tome, biti jednako zainteresovan za to kakve će efekte postići svojim tekućim radom i kakve će efekte postići koristeći društvena sredstva, svoj minuli rad. Isto tako, kad je reč o raspodeli dohotka, on mora voditi računa o tome šta će potrošiti danas, a šta će ostaviti za sutra, za budućnost. To su sve sudbinska pitanja koja imaju ekonomsku sadržinu, ali koja, u krajnjoj konzekvenci, oblikuju pogled na uređivanje samoupravnih produkcionih odnosa i, na tom temelju, onda i na izgradnju celokupne društvene zgrade.

Mislim da treba ustati i protiv idealizacije i političkih i ekonomskih odluka samih po sebi. Da bi one bile što efektivnije, da bi što više odgovarale interesima radničke klase i celog društva, one se moraju osloniti na poziciju interesa proizvođača, na mehanizam koji obezbeđuje respektovanje ekonomskih zakonitosti i zajedničkih društvenih interesa. U tom pogledu odnos tržišta i plana jedno je od ključnih pitanja. Naime, krupne ideološke razlike, koje nas mogu voditi u jednom ili drugom pravcu, potiču od tretiranja tih pitanja. S jedne strane, one potiču od shvatanja da je plan, maltene, supstitut tržišta te da, zapravo, nezavisno od njega može projicirati odnose kakvi su poželjni s obzirom na opšti cilj socijalističkog društva da što pre uspostavi vlast udruženoga rada, asocijaciju neposrednih proizvođača itd, umesto da se shvati da se plan oslanja na ono što produkuje realni život na datom nivou razvoja proizvodnih snaga i u datim uslovima razvoja produkcionih odnosa, te da se onda u to svesno unose korekcije, saznanja koja ne pretendiraju na to da urede sve, nego da dadu opšte proporcije, obezbede neka osnovna usmerenja, a da ostanu inicijativa ljudi, proizvođača, organizacija udruženog rada, objektivno osamostaljenih, ali istovremeno i objektivno i upućenih na povezivanje i udruživanje, da se putem tzv. tržišne pravde, koja, naravno, nije idealna pravda, oni potvrde i kao proizvođači i kao upravljači društvenih sredstava, odnosno da na toj osnovi postepeno zadobivaju dominantnu poziciju u društvu, odnosno da njihovi interesi budu što više respektovani u celini društvenih odnosa.

U našem društvu, zbog svih tih razlika, postoji još jedna opasnost koja se sastoji u pridavanju prevelikog mesta raspodeli u ekonomiji i politici. Time smo, naročito u poslednje vreme, mnogo okupirani. To, pak, proističe iz objektivnog stanja stvari: treba nešto što se izlilo iz korita vratiti u korito, tj. treba potrošnju, koja ne počiva na zaista ostvarenim rezultatima i realnom dohotku, korigovati. Stoga problemi raspodele u društvu dobivaju dominantno mesto. Mislim da bismo mnogo više energije morali posvetiti svemu onome što omogućuje da menjamo odnose koji danas postoje u društvu. A promenu tih odnosa — ako pođemo od konstatacije u dugoročnom programu stabilizacije da postoji prevlast politike nad ekonomijom — taj je isti dugoročni program video u nekoliko pravaca. Najpre, moramo menjati postojeći privredni sistem, mehanizme tog privrednog sistema. Drugo, moramo menjati postojeće odnose u pravcu jačanja reproduktivne i akumulativne sposobnosti

privrede, te razvojnu politiku zemlje, koja je opet, u mnogo čemu, počivala na etatištkom shvatanju ekonomije, na pretpostavljenim ciljevima, na pretpostavkama o tome šta je vrednije razvijati u ekonomiji, a ne šta traži svetsko tržište i, razume se, ono što je neophodno potrebno ljudima, samim proizvođačima itd. Prema tome, izlazak iz sadašnjeg stanja i borba protiv etatizma, otvaranje puteva svestranijeg razvoja samoupravljanja, izlaz iz ovog zastoja uopšte, ne možemo naći ako ne provedemo bitne promene u ekonomskoj sferi, počev od uvažavanja i postupanja u skladu sa ekonomskim zakonitostima do promene postojećih društvenih odnosa koji se reflektiraju u političkoj sferi društva i promene same razvojne politike.

Kiro Gligorov

SOCIAL PROPERTY AND ECONOMIC LAWS

Summary

It has become clear during the past ten years that the existence of social property, as an undoubtedly revolutionary social relation, entails a potential danger of the omnipotence of politics in society, especially in economics. It is an existential matter for socialism to maintain social property as the property of the entire society and, at the same time, to provide the possibility, on this basis, for every individual to enjoy all rights as well as responsibilities in social labour and activity. Otherwise, social property will continually give rise to statist tendencies. Certain economic relations constitute the precondition of the social power of producers. It is in this light that we should view the attitude towards the observance of economic laws in the Yugoslav economy. Failure to observe them carries some very distinct social and political consequences.